

КУЛТУРНО МИНАТО

Ванчо ТУШЕВСКИ

КОНСТАНТИН ПЕТКОВИЧ И СТЕФАН ВЕРКОВИЌ

Константин Петкович се среќавал со многу видни личности од славистичкиот свет ширум Европа кон средината на минатиот век¹. Најмногу познанства врзал на своите патувања во западно-словенските земји и тогаш можел да разговара или да се допишува и да разменува мисли за разни книжевни и идеолошки прашања од славистиката, воопшто. Првиот македонски дипломиран славист контактирал со Виктор И. Григорович², Вук Караџиќ³, Вецлав Ханка, Иван К. Сакцински⁴, Мирко Боговиќ⁵, Јанез Блајвајз⁶, Радослав Разлог⁷, Јосипина Урбанчич-Турноградска⁸ и многу други.

По разновидните обиколки на повеќе словенски и други држави, К. Петкович според договорот со својот сопатник Натанаил (Бојкикиев) Стојанович⁹ и на Драган Цанков¹⁰, се нашле во 1853 година во Цариград и таму се договарале за идната просветна работа во Македонија: да се отворат печатница, читалишта и други просветно-културни институции. Константин Петкович во назначенава година се пројави со бројни свои

¹ По дипломирањето, К. Петкович заедно со Натанаил Стојанович презеде подолго патување и за него вториот пишува во своите биографски спомени: *Жизнеописание Митрополита Охридско-пловдивскаго Натанаила*. (Автобиографични бџљџки) Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XXV, Софија, 1909, 31-36.

² Симон Дракул, *Македонските преродбеници Константин и Андреја Петкович во светлината на нивната кореспонденција*. "Гласник на Институтот за национална историја", Скопје, XXI, 1977, бр. 1, 209-213.

³ Ванчо Тушевски, *Согледби на релацијата Вук Караџиќ и македонската преродба*. "Литературен збор", Скопје, XXXV, книга 5-6, 1989, 95.

⁴ Ванчо Тушевски, *Емотивниот говор во двете писма на Константин Петкович до Мирко Боговиќ*. (Во печат) Претежно врз основа на овие две писма, објавени од уредникот Боговиќ во неговиот "Невен", Александар Спасов го објави прилогот Престојот на Константин Петкович во Хрватска и Словенија во 1852 година. Во: *Истражувања и коментари (...)*, Скопје, 1977, 145-158.

⁵ Истото.

⁶ Истото.

⁷ Истото.

⁸ Истото.

⁹ Види белешка бр. 1.

¹⁰ (1828-1911). Публицист и општественик, познат водач на унијатското движење во Бугарија.

прилози што ги објавувал во тамошната периодика. Во навечерието на Кримската војна тој во турската престолнина имал можност да се запознае со старинарот Стефан И. Верковиќ¹¹, кој живеел и работел во Сер. Тогаш, најверојатно, Верковиќ дошол по некоја работа таму зашто тој се сретнал и со Јордан Хаџи Константинов-Џинот¹². За оваа прва средба на сè уште непознатите во јавноста Петкович - Верковиќ, зборува самиот антиквар-фолклорист, пишувајќи му на зетот на Вука -Алекса Вукомановиќ. Верковиќ во првата половина на 1855 г. меѓу другото му го пишува и ова:

“Г. Др. Константин Петковиќ, пре три године у Цариграду, без сам му ја био што год говорио, обећао ми е, да ће ме, Царско-Русскому општеству у Петербургу за древности, препоручити да ми оно годишње подпору - од 500 карбонаци - за истраживање споменика славенске прошлости, одреди; меѓутим због наступивши ратни времена до данас ни сам мого сазнати што е Г. Петковиќ, у погледу неговог обећања, свршио¹³?” (Подвлекол В. Т.)

Од сведочењето произлегува дека Верковиќ се наоѓал 1853 година во Цариград. Тој всушност греша за една година. Писмото е пишувано 1855 г., а Верковиќ вели дека “пре три године” се сретнале и тоа би било 1852 година. А знајно е дека Петкович престојува во Цариград 1853 година¹⁴. Тука отворено, како во писмо, се предочува големата желба на Верковиќа да биде материјално потпомогнат во своето истражувачко дело од страна на Русија, а посредник е Петкович, кој туку што излегол од учените петроградски кругови. Пред тоа го моли и зетот на Вука да му издејствува годишна “подпору за истраживање споменика славенске прошлости”. Но, како што правилно се сомнева Верковиќ, најверојатно Петкович не можел ништо да стори, бидејќи набрзо зафатил воениот виор на Руско-турската војна кој се растегнал од 1853 до 1856 година.

¹¹ За Верковиќ постои бројна литература. Томе Саздов, Стефан И. Верковиќ. Во: Студии за македонската народна книжевност, Скопје, 1980, 38-61; Кирил Пенушлиски, Стефан И. Верковиќ (1821-1893). Во: Стефан И. Верковиќ, Македонски народни песни, книга прва. Женски песни, подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски, Скопје, 1985, 7-58.

¹² Х. Поленаковиќ, Кореспонденцијата на Јордан Хаџи Константинов-Џинот со Друштвото српске словесности. Филозофски факултет на универзитетот - Скопје, Историско-филолошки оддел, Материјали, кн. 2, Скопје, 1955 8.

¹³ Цвета Органџиева, Нови материјали за Стефан И. Верковиќ. Годишен зборник, Филозофскиот факултет на универзитетот - Скопје, Историско-филолошки оддел, книга 9, Скопје, 1956, 7.

¹⁴ Кон средината на оваа година на Петкович му излегол преводот на расказот “Борис” од Ј. У. Турноградска од словенечки јазик и тој во јуни му испраќа примерок со посвета на И. К. Сакцински во Загреб. Во истиот месец доставува до Српското учено друштво една српска грамота за печат, што ја нашол на Света Гора. Тогаш е соработник на “Цариградски вестник”, итн.

Врската помеѓу Петкович и Верковиќ продолжила и нешто подоцна. По осум години кога и двајцата значеле нешто во јавниот свет, кога Константин е руски конзул во Дубровник, Верковиќ по излегувањето на својот зборник ќе побрза уште истата година да му подари примерок, секако, со посвета на пријателот од цариградските денови. Значи, тие одржувале врски и за нив сведочат писмените траги што ги оставиле. По добивањето на книгата рускиот дипломат како на свој стар познајник му враќа одговор и во него му благодари за вниманието. Константин Петкович токму тогаш се претплатил на зборникот од Миладиновци¹⁵, најверојатно според прогласот од “Дунавски лебед”¹⁶ или од хрватскиот печат¹⁷, и сево ова уште еднаш потврдува дека го сакал и ценел македонскиот фолклор¹⁸.

Во писмово се потврдува фактот дека тие навистина се виделе во Цариград и тоа 1853 година, а не една година пред тоа како пишуваше Верковиќ. Од сиот контекст на првиот дел од писмото се согледува дека тие секако немале средби или преписка сè до моментот кога Верковиќ можел и јавно да се претстави со прв зборник од македонски народни песни. Од сиот склоп на ова кусо благодарствено писмо проличува сесловенскиот дух со кој бил проткаен идејниот свет на Петковича, а најмногу од просирната реченица “Фала Вама на то од чистог славјанског срдца”¹⁹. (Подвлечок В. Т.)

Особено е значаен вториот дел од писмото каде К. Петкович излага краток трактат за македонскиот јазик. Овде рускиот конзул ја истакнува вонредно значајната вредност на збирката народни песни кога македонскиот јазик не е сè уште издигнат на литературно рамниште. Таа прва книга со стотици разновидни усни лирски творби ја покажува на видело самостојноста на овој словенски јазик, кој се протега во најистурените делови од словенските народи, на југ во допир со Грците. Тој македонски јазик многу малку е познат во европската средина, макар што веќе има никулци на осознавање специфичноста на тој јазик. Меѓу првите честа

¹⁵ Димитрија и Константин Миладиновци, Зборник на народни песни. Под редакцијата на Харалампие Поленаквиќ и Тодор Димитровски. Скопје, 1983, 521.

¹⁶ Од 7. II 1861 г., бр. 20.

¹⁷ Харалампие Поленаквиќ, Три прилога за запознавање на браќата Миладиновци. Во: Студија за Миладиновци, Скопје, 1989, 125-134.

¹⁸ Лиљана Минкова, Константин Петкович и неговата студия за сватбените обичаи на македонските българи. “Български фолклор”, София, VI, 1980, кн. 3, 52-68; Људмил Спасов, Опис и класификација на поговорките како автономен семиотичен и јазичен микросистем (врз материјалот од збирката на К. М. Петкович). Во: Константин М. Петкович (Јазични и книжевно-историски прилози), Скопје, 1990, 97-142; Ванчо Тушевски, Поезијата на браќата Петковичи во контекст на европскиот романтизам. “Литературен збор”, Скопје, 1991, кн. 3-4, 31-43.

¹⁹ Види прилози кон овој текст.

им падна на Вук Караџиќ²⁰, Виктор И. Григорович²¹, Станко Враз²² и др. Овие народносни заластарувања, со многу познавања од позицијата на тугинец, ги одбележува Верковиќ во својот предговор кон зборникот од народни песни на Македонските словени²³.

Како упатен во славистичките филолошки науки, К. Петкович можеше да искаже смели мисли за потеклото и формирањето на македонскиот литературен јазик, во време кога на прсти се броеја учените луѓе кај нас. Но тој уште тогаш можеше да го потцрта неоспорниот став дека ова е време кога не е дефинитивно завршен процесот на нашиот книжевен јазик, време кога сите наши писатели пишуваа на својот роден, местен говор²⁴ (Џинот, П. Зографски, браќата Миладиновци, па и самите Петковичи). По повод излегувањето на оваа збирка народни песни од Верковиќ, Константин Петкович го даде своето второ важно мислење, далеку пред Мисиркова - дека централните говори се јатката за литературниот јазик: “ја држим да се може наќи у Македонији бугарска песама и приповедака, у којима би език био јошт чиште, и то око Битолја, Охрида и Велеса”²⁵. Проникливиот лингвистички усет на Петковича можеше да искаже вакви точни, далековидни и дијалектички стојалишта. Тоа е најважната мисла во писмово зашто Петкович оската Битола-Охрид-Велес ја смета за стожер на нормираниот македонски говор. Тоа е неговото дијалектичко гледање за македонскиот јазик²⁶. Тој стоел на македонистички позиции зашто не се споменува со ништо тезата за заедничкиот јазик на П. Зографски²⁷ и др. кој токму во тоа време бил во нагорна линија. Се разбира песните во зборникот на Верковиќ го натерале вака да размислува бидејќи тие биле од пиринскиот крај, но Петкович ја исфрли тезата за “Још чиште” (уште почист) македонски јазик, а тоа беше централниот - како што впрочем визионерски и се оствари во Мисирковата книга. И последниот, трети важен довод за вашиот јазик по случај излегувањето на Верковиќевата збирка (ова е прва своевидна рецензија за книгата од Верковиќ), дека тоа население води потек-

²⁰ Харалампие Поленаковиќ, Вук Ст. Караџиќ, Виктор Григорович и Станко Враз како собирачи и издавачи на македонската народна песна. Во: Студии од македонскиот фолклор, Скопје, 1989, 177-194.

²¹ Истото, 194-208.

²² Истото, 209-216.

²³ Стефан И. Верковиќ, Македонски народни песни, книга прва. Женски песни, подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски, Скопје, 1985, 75-86.

²⁴ Ова Петкович во писмото го подвлекува вака: “Сваки списател врти (и) исправља по свом произволу”. Види факсимил во прилогот.

²⁵ Истото.

²⁶ Истото.

²⁷ Блаже Конески, Дејноста на Партенија Зографски. Во: За македонскиот литературен јазик. Скопје, 1967, 177-198.

ло од најстарите домородни словени (македонски), оние за кои свети Кирил и Методиј го преведоа светото писмо од грчки на старомакедонски јазик, земајќи ги за основа јужномакедонските говори од селата Зарова, Сухо и Висока. Иако во писмото К. Петкович се служи со името Бугари (влијание и од предговорот на Верковиќ) во општиот контекст на сето писмо јасно и мошне образложено, крајно проникливо, се сфаќа дека тој правилно ја разбрал самостојноста на македонскиот јазик, не споменувајќи ништо за источно бугарските наречја или пак за мешаниот јазик.

Писмото е исклучително важно за историјата на македонскиот јазик зашто во мигот кога излезе првата поголема збирка македонски народни песни, првиот дипломиран славист се произнесе мошне визионерски, сосема природно како што се нудеа фактите за еден домородец, но јасновидец.

* *
*

Покрај нашиве согледувања (т.е. за врските на релацијата Петкович-Верковиќ и извадоци од писмото, сега овде го приведуваме интегрално макар што тоа веќе е објавено во оригинал²⁸. Затоа ние го даваме со денешна македонска азбука, потоа ова го чиниме зашто писмото не кореспондира во нашава наука. Упорниот Симон Дракул²⁹, кој кон необјавените додаде и објавени писма на браќата Петковичи, ова не го приведе. Исто така новина е што за прв пат се дава факсимил од оригиналот а ова писмо, да се види на лице ракописот и графијата на Петковича.

Прилог:

Дубровник, 28 ноебр./10 декабр. 1860 г.
Многуважаемиј Господине Верковиќу!

Држим за особито пријатну дужност изразити Вама моју искрену и срдачну благодарност за драгоцен и близкиј моме срдцу дар, кој сте Ви имали доброту мени послати у книзи под насловом “Народне песни Македонски Бугара”. Ви не сте могли болеју обвезателние напомнити мени на познанство, што сам ја имао удоволствие учинити с Вама у Цариграду у 1853-уј години и кое нисам нигда потом заборадио. Фала Вама на то од чистог славјанског срдца!

Ваша Сбирка бугарска песама има велику важност у садашње вриеме, кад ние се јошт окончателно установио наш книжевниј език, којим сваки писател врти /и/ исправља по свом произволу. Ја држим да се може наћи у Македони бугарска песама и приповедака, у којима би език био јошт чисте, и то око Битоља, Охрида и Велеса. Нема сумнења да живеќи сада у Македони Бугара есу прави потомци они славјана, за кои су Св. Кирил и Методи превели Св. писмо.

²⁸ Документи за българското възраждане от архива на Стефан И. Веркович 1860-1993. Съставили и подготвили за печат Дарина Велева... 19.

²⁹ Симон Дракул, Македонските преродбеници Константин и Андреја Петкович... 203-229.

Још едан пут повторјам Вама моју благодарност и молим располагати мном у чему могу бити Вама полезен.

Ваш покорниј слуга
К. Петкович

Душан Петровић
28. Јуни 1853.
Милош Ракићу
Београд.

Душане, ја сам
ујутру добио твоје
писмо. Оно ме
веома обрадова.
Ја сам се радује
да чујем од тебе
и да знам да си
у добром здрављу.
Ја сам се радује
да чујем од тебе
и да знам да си
у добром здрављу.
Ја сам се радује
да чујем од тебе
и да знам да си
у добром здрављу.

Милош Ракићу
Београд.
Душане, ја сам
ујутру добио твоје
писмо. Оно ме
веома обрадова.
Ја сам се радује
да чујем од тебе
и да знам да си
у добром здрављу.
Ја сам се радује
да чујем од тебе
и да знам да си
у добром здрављу.

Душане, ја сам
ујутру добио твоје
писмо. Оно ме
веома обрадова.
Ја сам се радује
да чујем од тебе
и да знам да си
у добром здрављу.
Ја сам се радује
да чујем од тебе
и да знам да си
у добром здрављу.

Факсимил од писмото на Константин Петровић до Стефан Верковић